

УДК 159.9.072.59:378

О.А. ДНІПРОВА,
*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ДИНАМІКА МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті розглянуто особливості мотивації у студентів-психологів I та IV під час навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: мотивація досягнення, студент-психолог.

Постановка проблеми. У сучасних умовах проблема людської активності займає особливе місце. Становлення суб'єкта діяльності, здатного усвідомлено ставити життєві цілі і добиватися їх, брати на себе відповідальність за ухвалення рішення, детермінованого тією стратегією поведінки, яка формується в процесі соціалізації. Таку стратегію поведінки забезпечує мотивація досягнення, що відображає ціннісне ставлення індивіда до себе як особистості та суб'єкта діяльності. Поведінка людини завжди так або інакше поєднується з її уявленням про себе (образ «Я») і з тим, якою вона хотіла би бути [1–3]. Вивчення властивостей самосвідомості, адекватності самооцінки, структури і функцій «образу Я» становить не лише теоретичний, але і практичний інтерес у зв'язку з формуванням життєвої позиції особи. В умовах суспільної трансформації, що спостерігається зараз в Україні, формується більш уважне, ніж раніше, але й вимогливіше ставлення до особистості, нове розуміння соціального та психологічного благополуччя, самореалізації, становлення особистості. Наш час вимагає від кожного активності, вміння актуалізувати здібності та реалізувати себе як особистість у різних сферах діяльності та спілкування. У зв'язку з цим зростають вимоги до психологічної науки, яка покликана допомогти кожному члену суспільства ефективно визначати життєві орієнтири, реалізувати свій особистісний потенціал, долати труднощі особистісного та професійного становлення. Проблеми мотивації досягнення присвячена велика кількість теоретичних і практичних досліджень, як у зарубіжній, так і вітчизняній психології. Вивчався феномен мотивації досягнення і його зв'язок з поведінкою і діяльністю (Р. Мюррей, К. Левін, Р.Г. Андерсон, В.А. Скотт, М.Ю. Орлов, Р.С. Вайсман, А.К. Маркова, В.І. Степанський, В. Грабал, В.М. Матюхіна, Т.А. Сабліна, Г.В. Литвинова, та ін.).

Мотивація досягнення розглядається як структурне утворення, мотив якого – досягнення успіху і уникнення невдачі, складається з таких компонентів: потреба досягнення мети і її антиципація, інструментальна активність, афективний стан, результат діяльності і ставлення до цього оточуючих (Дж. Аткинсон, Д. Мак-Клеланд, Х. Хекхаузен).

Згідно з Х. Хекхаузенем, мотивація досягнення може бути визначена як спроба збільшити або зберегти максимально високими здатності людини до усіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання подібної діяльності може привести або до успіху, або до невдачі. Мотивація досягнення спрямована на певний кінцевий результат, що отримується завдяки власним особливостям людини, а саме: на досягнення успіху або уникнення невдачі. Вона підштовхує людину до «природного» результату ряду пов'язаних одна з однією дій. Передбачається чітка послідовність серії дій, виконуваних одна за іншою. Для мотивації досягнення характерний постійний перегляд цілей.

Х. Хекхаузен вважав, що ця характеристика мотивації досягнення важлива, оскільки ланцюг дій, спрямованих на досягнення мети, може уриватися на якийсь час, іноді на місяці або роки. Також важливою характеристикою мотивації досягнення, на його думку, є постійне повернення до перерваного заняття. Таким чином, «створюються складні і довгий час існуючі структури з основної, побічної і такої, що входить до їх складу, діяльності, які ведуть за допомогою досягнення серії субцілей до головної мети, нехай навіть дуже віддаленої». Планування стає необхідним для досягнення впорядкованої послідовності і функціональної організації ланцюга дій. Це часове охоплення ряду дій... і відрізняє мотивацію досягнення від безлічі інших мотивів [4].

Згідно з Г. Мюрреєм, потреба в досягненні характеризується такими поняттями: виконувати щось важке; управляти, маніпулювати, організовувати – відносно фізичних об'єктів, людей або ідей; робити це по можливості швидко і самостійно; долати перешкоди і домагатися високих показників; удосконалюватися; змагатися і випереджати інших; реалізовувати таланти і тим підвищувати самоповагу [5].

Однією з плідних концепцій, з успіхом вживаних для пояснення досягнень у діяльності, є теорія В. Вайнера. Згідно з нею всілякі причини успіхів і невдач можна оцінювати за двома параметрами: локалізацією і стабільністю. Перший з названих параметрів характеризує те, в чому людина убачає причини своїх успіхів і невдач: в самій собі або в незалежних від неї обставинах, що склалися. Стабільність розглядається як постійність або стійкість дії відповідної причини [5].

М.Ш. Магомед-Эминов визначає мотивацію досягнення як функціональну систему інтегрованих воєдино афективних і когнітивних процесів, що регулює процес діяльності в ситуації досягнення по всьому ходу її здійснення. Можна виділити особливі структурні компоненти, що виконують специфічні функції в процесі мотиваційної регуляції діяльності: мотивація актуалізації (спонукання та ініціація діяльності), мотивація селекції (процеси вибору мети і відповідної їй дії), мотивація реалізації (регуляція виконання дії і контроль реалізації наміру), мотивація постреалізації (процеси, спрямовані на припинення дії або заміну однієї дії іншою) [6].

Експериментальні дослідження показали, що одним з основних механізмів актуалізації мотивації досягнення виступає мотиваційно-емоційна оцінка ситуації, що складається з оцінки мотиваційної значущості ситуації і оцінки загальної компетентності в ситуації досягнення; інтенсивність мотиваційної тенденції змінюється залежно від зміни величини двох вказаних параметрів як у випробовуваних з мотивом прагнення до успіху, так і з мотивом уникнення невдачі. Одним з основних механізмів актуалізації мотивації досягнення виступає мотиваційно-емоційна оцінка ситуації, що складається з оцінки мотиваційної значущості ситуації і оцінки загальної компетентності в ситуації досягнення; інтенсивність мотиваційної тенденції змінюється залежно від зміни величини двох зазначених параметрів як у випробовуваних з мотивом прагнення до успіху, так і з мотивом уникнення невдачі. Вибір мети визначається не лише когнітивними структурами, що функціонують на етапі селекції (очікування і цінність), але і рядом інших детермінант: зміною мотиваційної значущості самої ситуації досягнення (валентність ситуації); узагальненим почуттям компетентності в ситуації досягнення; почуттям конкретної компетентності в певній сфері виконуваних завдань. У релаксуючій ситуації, в якій низька мотиваційна значущість ситуації, у людей з мотивом уникнення невдачі виявляється асиметрія вибору мети у бік важких завдань. У активуючій ситуації, коли мотиваційна значущість висока, зона цілей, обраних цими особами, зрушується, навпаки, у бік легких завдань.

Випробовувані з мотивом прагнення до успіху використовують такі способи самоконтролю: раціональну стратегію, спрямовану на підвищення значущості практичної активності – дії; самоінструкції, що зобов'язують утримувати спрямованість пізнавальних і емоційних процесів на актуальній ситуації; емоційний контроль, спрямований на активацію (гнів, невдоволення собою тощо). Випробовувані з мотивом уникнення невдачі використовують інші способи самоконтролю: раціональні стратегії, що знецінюють значущість спільної мети; самоінструкцій, що зобов'язують не відволікатися на неактуальні аспекти ситуації; емоційний контроль, спрямований на релаксацію (заспокоєння, самовпевненість тощо).

Випробовувані з мотивом досягнення при високій компетентності обирають важкі завдання, а при низькій компетентності – легкі завдання; випробовувані з мотивом уникнення невдачі при високій компетентності обирають дуже легкі завдання, а при низькій компетентності – дуже важкі.

Методика та організація дослідження

Дослідження проводилося серед студентів, що навчаються на напрямі підготовки «Психологія» I та IV курсів Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Обсяг досліджуваної вибірки склав 42 особи (від 17 до 24 років), з них 21 – студенти першого курсу; та 21 – студенти четвертого курсу.

Для дослідження мотивації досягнень було застосовано «Опитувальник потреби в досягненнях Ю.М. Орлова», та «Методика діагностики особи на мотивацію уникання невдач Т. Елерса».

Для обчислення отриманих результатів було використано t-критерій Стьюдента.

Результати дослідження

Результати дослідження наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати розрахунку t-критерію Стьюдента за показниками мотивації досягнення та мотивації уникання невдач

	Середнє I курс	Середнє IV курс	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень значущості p
Мотивація досягнення (за Орловим)	12,43	12,05	0,63	0,5330
Мотивація уникання невдач (за Елерсом)	14,48	17,81	2,11	0,0366

Із табл. 1 ми бачимо, що за показником мотивації уникання невдач, отриманим за допомогою методики Елерса, між студентами I та IV курсів існують статистично достовірні відмінності.

Висновки. Отже, аналіз результатів дослідження свідчить, що мотиваційні феномени є одним з визначальних внутрішніх факторів, які впливають на прагнення людини досягти успіху в діяльності, конструктивно вирішувати навчальні проблеми, що виникають у житті студентів у ситуаціях професійних змін. Стійкість до невдач також може істотно залежати від позитивного досвіду подолання складних ситуацій. Недостатньо сформовані і недостатньо зрілі мотиваційні утворення закріплюють індивідуальну здатність до неконструктивного вирішення навчальних (у проєкції – майбутніх професійних) та особистісних труднощів. Професійно орієнтовані студенти з вибірковою спрямованістю на досягнення успіху в навчальній та майбутній професійній діяльності впевнені в собі та в успіху своєї справи, володіють великою стійкістю в подоланні труднощів. Студенти з мотивацією на уникнення невдачі мають переважно низькі потреби в досягненнях, мотиваційне настановлення на уникнення успіху. У ході проведеного дослідження було виявлено, що у опитаних нами студентів IV курсу домінує мотивація уникнення невдач. Студенти, мотивовані на уникнення невдачі, виявляють невпевненість у собі і не вірять у можливість добитися успіху, бояться критики. З роботою, особливо такою, яка має можливість невдачі, у них зазвичай пов'язані негативні емоційні переживання. Ці люди нерідко характеризуються неадекватністю професійного самовизначення, вважаючи за краще для себе або дуже легкі, або дуже складні професії. Таким чином, люди, орієнтовані на невдачу, прагнуть уникати завдань, які вони не можуть вирішити з першого разу.

Цей тривожний факт спонукає замислитися про раціональний педагогічний супровід навчального процесу з метою професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця. У зв'язку з цим нагальною стає проблема з формування в молоді здібностей бачити і правильно оцінювати свої вчинки, відносини та якості, які мають визначальне значення для максимальної реалізації їхніх можливостей.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс; общ. ред. В.Я. Пилиповского. – М.: Просвещение, 1986 – 420 с.

2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1990 – 288 с.
3. Захарова А.В. Психология формирования самооценки / А.В. Захарова. – Минск: Харвест, 1993 – 100 с.
4. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – СПб.: Смысл, 2001 – 860 с.
5. Холл К.С. Теории личности / К. С Холл, Г. Линдсей. – М.: КСП+, 2000 – 672 с.

В статье рассматриваются особенности уровня мотивации достижений и мотивации избегания неудач у студентов-психологов I и IV курсов во время обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: мотивация достижений, мотивация избегания неудач, студенты-психологи.

In the article the features of the level of achievement motivation and avoidance of failures motivation are examined for students-psychologists of the first and fourth years of study.

Key words: motivation of achievements, motivation of avoidance of failures, a students-psychologists.

Одержано 1.10.2013.